

Dr. Nijolė Keršytė

Kultūros, filosofijos ir meno institutas
El. paštas: nijolius@takas.lt

NUORODA, PĖDSAKAS, NURODYMAS: NUO SKIRTIES PRIE EMFAZĖS

XX a. humanitariniai mokslai, o tarp jų – antrosios amžiaus pusės prancūzų filosofija buvo paveikta „lingvistinės revoliucijos“ – naujo struktūralistinio požiūrio į kalbą ir į reikšmę. Vienas ryškiausių šio poveikio rezultatų – dekonstrukcinė J. Derrida filosofija. Struktūralizmo pradininkų (F. de Saussure'o, L. Hjelmslevo) iškeltus reikšmės radimosi principus Derrida ekstrapoluoja į patirties, juslinės suvokiamybės sferą. Pastūmėdamas struktūralizmą iki kraštutinės jo ribos, Derrida kalbą suvokia kaip beasmę anoniminę sistemą, kurioje reikšmės (ženkli) produkuojasi nepriklausomai nuo kalbančiųjų valios, pakludamos formaliems skirsmo (différance) dėsniams, kuriuos jis aprašo pasitelkdamas naujas signifikantų nuorodų žaismo, esatį skiriančio-uždelsiančio pėdsako, savasties pakaitalo, tapatybės substitucijos sąvokas. Tad priešindamasis visai ankstesnei filosofinei tradicijai, dekonstrukcionizmo pradininkas reikšmę atsieja nuo „noro reikšti, pasakyti“ („vouloir-dire“), kitaip sakant, nuo subjekto intencijos, nuo autoriaus valios pasakyti tiesą, parodydamas, kad reikšmės gamyba pranoksta sąmonę, vidujybę ir yra valdoma joms „išoriškų“ dėsnų.

Prancūzų struktūralistinio ir postruktūralistinio mąstymo kontekste išsiskiria E. Levino filosofija kartu su joje pateikiama reikšmės, prasmės, skirties, kalbos samprata. Nors ir esama tam tikros abipusės Levino mąstymo ir Derrida reikšmės teorijos įtakos (ją liudija kai kurios iš vieno autoriaus į kito tekstus cirkuliuojančios sąvokos: nuoroda, pėdsakas, substitucija), vis dėlto tai tik formalus panašumas, nes tos pačios jų vartojamos sąvokos turi skirtingas reikšmes (pvz., Levino filosofijoje pėdsakas nėra vien tiesioginė esaties negalimybė, kaip dekonstrukcionizme, tai nuoroda į Begalybę, į transcendenciją, veikianti kartu kaip įsakantis, liepiantis ir draudžiantis nurodymas: „nežudyk“). Reikšmė dekonstrukcionizme gimsta iš begalinių signifikantų nuorodų vienu į kitus ir iš jų abipusių apsikeitimų, iš substitucijų žaismo. Nors reikšmė ir pranoksta sąmonę, išsprūsta iš jos kontrolės, vis dėlto ji suvokiama vien teorinio pažinimo, mąstomybės, tematizavimo sferoje. Levinas prasmę atskiria nuo reikšmės (noemos, ženklo). Reikšmei, kaip teorinės sferos elementui, prieinamam mąstymui, tematizuojančiai sąmonei, jis priešpriešina kasdienėje praktikoje besiskleidžiančią etinę, metafizinę prasmę. Ji pranoksta teorinę sąmonę, bet vis dėlto nesutampa su beasmėnių anoniminių ženklų gamyba. Šioji susitikime su kitu asmeniu iš jo veido ateinanti prasmė, kaip Begalybės, Gėrio „idėja“, yra skirta vienatinei „aš“ subjektyvybei. Ji tiesiogiai paveikia „aš“ ir pajungia tarnauti kitam asmeniui, o

kraštutiniu atveju pajungia tokiai substitucijai, tokiam kito asmens pakeitimui, kuris neredukuojamas į ekonominius tarpusavio sukeičiamumo mainus.

Levino prasmės samprata skiriasi ne tik nuo sąmonės (nesvarbu, ar ji būtų spekuliatyvi, transcendentalinė ar fenomenologinė) filosofijos, bet ir nuo dekonstrukcionistinio mąstymo. Derrida mąsto iš kalbos-archirašto-transcendentalumo sistemos perspektyvos, kurioje veikia vien gryniosios formos, kategorijos, bendrybės, formalios skirtys ir, atitinkamai, terminų simetrija bei tarpusavio sukeičiamumas (ekonomija). Levino mąstymas skleidžiasi kaip nepailstanti pastanga mąstyti prasmę, *to paties* ir *kito* skirtumą, kito kitybę anapus sistemos ir transcendentalumo. Nesutapdama su pažintine prasme, etinė prasmė vis dėlto yra suvokiama protu ir gali būti išsakoma racionali diskursu. Ši nauja prasmės samprata skatina Leviną permąstyti ir pačios filosofijos prasmę, taip pat filosofavimo būdo galimybes.

Transcendentalinis mąstymas skleidžiasi per kokios nors idėjos pagrindo ir galimybės sąlygų paieškas. Levino filosofijoje nuo vienos idėjos pereinama prie kitos ne vieną grindžiant kita, bet sublimuojant idėjas, pastūmėjant jas iki kraštutinumo, iki aukščiausio laipsnio, iki emfazės. Levino įsitikinimu, tai vis dar fenomenologinis aprašymas, tik jo metodas yra ne redukcija, o sustiprinimas, išaukštinimas, pakylėjimas.

Siekdamas savo filosofijoje išvengti ontologinės kalbos, šalia tradicinės ontologinės mąstymo „turinio“ ir „formos“ perskyros Levinas pasiūlo naują „sakymo“ [*le dire*] ir „to, kas pasakyta“ [*le dit*] perskyrą. Derrida, kuris sakymą (kalbėjimą) redukuoja į sistemą, ontologinį mąstymą dekonstruoja parodydamas, kad tekstas – „tai, kas pasakyta“ – visuomet pranoksta tai, ką autorius „norėjo pasakyti“. Levino strategija visai kita: ontologinio mąstymo, jo supratimu, galima išvengti vengiant filosofiniam diskursui būdingo teziškumo – kalbinio įsitvirtinimo pozityviuose, tapatybės siekiančiuose bei ją nustatančiuose teiginiuose. O tai įmanoma tada, kai „norintis pasakyti“ ne pasitenkina tuo, kas pasakyta, bet nuolat atsisako to, kas pasakyta, atšaukia jau pasakytus dalykus persakydamas juos vis kitaip. Tuo būdu filosofinis mąstymas tampa tokiu sakymu, kuris nuolat atsisako to, kas pasakyta.